

دانشگاه پیام نور

مرکز تهران

دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی

گروه زبانشناسی و زبانهای خارجی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی آموزش زبان فارسی

عنوان :

بررسی تحلیلی کتابهای آموزش زبان فارسی به عنوان زبان خارجی

استاد راهنما :

دکتر نگار داوری اردکانی

استاد مشاور :

دکتر بهمن زندی

نگارش :

فاطمه امانی ملکوتی

اردیبهشت ۱۳۸۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به

مادرم، بخاطر محبت، فداکاری ها

و همه خوبی هایش

و روح پاک پدر بزرگوارم

سپاسگزاری

الهی، همه غمها، بایاد تو سرور است

و همه شادها، بی یاد تو غرور

الهی؛ چون گویم، شنای تو گویم

و چون جویم، رضای تو جویم

و تقدیر از:

همه انسانهایی که در مسیر تکامل دانش، جسم و روحم، به من زندگی و واژه هایش را یاد می دهند و مرا برای همیشه بنده خود می سازند.

و با تشکر فراوان از زحمات بی دریغ استاد راهنمای محترم سرکار خانم دکتر نگارداوری اردکانی که علاوه بر زحمات فراوان، راهنمایی اینجانب را در تدوین این رساله بعهدده داشتند و توصیه های ارزنده ای در این مدت ارائه نمودند، صمیمانه قدردانی و تشکر می نمایم. زیرا انجام این تحقیق بدون مساعدت ایشان ممکن نبود.

همچنین از استاد مشاور محترم جناب آقای دکتر بهمن زندی که مرا در این پژوهش یاری رساندند، بی نهایت سپاسگزارم.

از استاد محترم سرکار خانم دکتر بلقیس روشن که داوری این پژوهش را پذیرفتند، خالصانه قدردانی می نمایم.

باید اذعان کنم که بعد از لطف الهی و راهنمایی اساتید محترم، تمام موفقیت خود را مدیون مادرم و خانواده عزیزم می دانم که در همه حال پشتیبان من بودند. زحمات این عزیزان را صمیمانه ارج می نهیم.

چکیده

در این پژوهش که به بررسی تحلیلی کتاب های درسی آموزش زبان فارسی به عنوان زبان خارجی می پردازد در جستجوی پاسخ سؤالات زیر هستیم: ۱) کتاب های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان از چه کیفیتی برخوردار است؟ ۲) نقاط قوت و ضعف کتاب های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان در چه حوزه هایی است؟

بدیهی است که هیچ کتاب یا مجموعه مطالب درسی بدون نقص نیست، با این حال این امر نباید مانع نقد آثار گردد چه این که به طور معمول نقد بر اثری جاری می شود که حائز اهمیت است و در نهایت نقد موجب اصلاح و بهبود کیفیت خواهد بود. مبنای نظری ارزیابی متون درسی آموزش زبان فارسی در این پایان نامه از تلفیق الگوهای تاکر (۱۹۷۵)، خیبری (۱۳۷۸) و ذوالفقاری (۱۳۸۳) انجام شده است. تلفیق الگوهای مذکور ما را به الگوی جامع تری رهنمون کرد. در این الگو مؤلفه های، ذکر سطح و انطباق با هر سطح، زمان یادگیری، ذکر اهداف و انطباق با آنها، کیفیت و کمیت پرداختن به مهارتها و تناسب ویژگی فیزیکی در ارزیابی متون درسی مورد توجه قرار دادیم.

در این پژوهش مجموعاً هفت مجلد از کتاب های کانون زبان ایران که از جمله روزآمدترین کتاب های آموزش زبان فارسی هستند با روش تحلیل محتوا مورد بررسی و نقد قرار گرفت. این کتاب ها شامل مجموعه سه جلد کتاب واژه آموزی زبان فارسی (سطح مقدماتی، متوسط و پیشرفته)، مجموعه دو جلدی کتاب خواندن (سطح مقدماتی، متوسط) کتاب تند آموز زبان فارسی و کتاب مولوی (خواندن متون فارسی سطح مقدماتی) می باشد. با این که به طور معمول کتاب های آموزش زبان فارسی با رویکرد دستور محور تدوین شده اند و کمتر به موضوع های درسی مهارتهای زبانی پرداخته اند، در مجموعه کتاب های کانون زبان این قالب شکسته شده و با توجه به مهارت ها کتاب ها تدوین شده است. با این حال، نتایج پژوهش نشان می دهد که در کتاب های مورد بررسی برخی موارد ذکر شده در الگوی تلفیقی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. در کتاب واژه آموزی، واژگان و متن و خواندن به الگوی معیار نزدیکتر است. اما در این کتاب به مهارت گوش کردن توجه نشده است. در کتاب خواندن به مهارتهای تلفظ، صحبت کردن و البته طبیعتاً نوشتن توجه بسیار اندکی شده است. اما در این کتاب به مهارتهای خواندن و گوش کردن توجه شده است. مهارت های خواندن و گوش کردن از نقاط قوت کتاب مولوی می باشد. علی رغم این نقاط قوت، این کتاب دارای خلاء هایی در حوزه دستور، تلفظ، نوشتن و صحبت کردن می باشد. کتاب تند آموز تقریباً به تمام مهارتهای زبانی برای دوره های آموزشی کوتاه مدت توجه کرده است و نسبت به بقیه کتاب ها به الگوی آرمانی این پژوهش نزدیکتر است. یکی از دستاوردهای فرعی این پژوهش فهرست تکمیل شده کتاب های آموزش زبان فارسی است که بر اساس فهرست ذوالفقاری (۱۳۸۳) تکمیل و تنظیم گردیده است.

کلید واژه ها: آموزش زبان فارسی، زبان خارجی، الگوی تدوین کتب درسی آموزش زبان، مهارت های زبانی، سطوح آموزش زبان

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات

- ۱-۱- بیان مسأله ۲
- ۲-۱- اهمیت و ضرورت پژوهش ۲
- ۳-۱- اهداف تحقیق ۲
- ۴-۱- فرضیه های پژوهش ۲
- ۵-۱- محدودیت های پژوهش ۳
- ۶-۱- روش پژوهش ۳
- ۷-۱- تعریف مفاهیم کلیدی ۳

فصل دوم: پیشینه پژوهش

- ۲- پیشینه پژوهش ۶
- ۱-۲- پیشینه کتاب های آموزش زبان فارسی ۶
- ۱-۱-۱- الول ساتن (۱۹۴۱) فارسی گفتاری ۷
- ۲-۱-۲- اشعری (۱۳۷۳) آموزش زبان فارسی به فارسی ۷
- ۳-۱-۲- اشرف الکتابی و اشرف الکتابی (۱۳۷۸) فارسی در سفر ۷
- ۴-۱-۲- باغچه بان (پیر نظر) (۱۳۵۰): فارسی برای غیر فارسی زبانان ۸
- ۵-۱-۲- بشیری (۱۹۷۲) فارسی برای مبتدیان ۸
- ۶-۱-۲- بشیری (۱۹۷۵) فارسی در ۷۰ واحد ۸
- ۷-۱-۲- بانان صادقیان (۱۳۷۷) آموزش زبان فارسی برای غیر فارسی زبانان ۹
- ۸-۱-۲- بخش فارسی کانون زبان ایران (۱۳۸۵) فرهنگ تصویری واژگان فارسی ۱۰
- ۹-۱-۲- پور نامداریان (۱۳۷۶) درس فارسی برای فارسی آموزان خارجی (دوره مقدماتی) ۱۰
- ۱۰-۱-۲- بازارگادی (۱۳۸۷) فارسی آسان ۱۱
- ۱۱-۱-۲- تاج الدین (۱۳۸۳) خواندن (سطح مقدماتی و سطح متوسط) ۱۱
- ۱۲-۱-۲- ثمره (۱۳۷۲) آموزش زبان فارسی (آزفا) (۵ مجلد) ۱۳
- ۱۳-۱-۲- دارابی و همکاران (۱۳۸۳) آموزش فارسی برای خارجیان با روش نوین ۱۳
- ۱۴-۱-۲- ذوالفقاری و همکاران (۱۳۸۲) فارسی بیاموزیم ۱۴
- ۱۵-۱-۲- ستوده (۱۳۴۴) فارسی برای انگلیسی زبانان (دو مجلد) ۱۵
- ۱۶-۱-۲- شیرازی (۱۳۷۱) فارسی امروز برای دانشجویان خارجی (دو مجلد) ۱۵
- ۱۷-۱-۲- شهیدی (۱۳۸۴) فارسی به فارسی (زبان فارسی برای دوره مقدماتی) ۱۶
- ۱۸-۱-۲- صفار مقدم (۱۳۸۲) فارسی عمومی ۱ «ساختارهای پایه» ۱۶
- ۱۹-۱-۲- زرغامیان (۱۳۷۸) واژگان پایه و دستور زبان پایه: آموزش فارسی برای غیر فارسی زبانان ۱۷

- ۲۰-۱-۲- ضرغامیان (۱۳۸۱) تندآموز زبان فارسی. تهران: کانون زبان ایران..... ۱۷
- ۲۱-۱-۲- ضرغامیان (۱۳۸۲) دوره آموزش زبان فارسی از مبتدی تا پیشرفته..... ۱۸
- ۲۲-۱-۲- عسگری (۱۳۸۵) واژه آموزی زبان فارسی..... ۱۸
- ۲۳-۱-۲- لمبتون (۱۹۵۳) دستور زبان فارسی..... ۱۹
- ۲۴-۱-۲- لمبتون (۱۹۵۴) واژگان فارسی برای دانشجویان..... ۲۰
- ۲۵-۱-۲- مشیری (۱۹۸۸) فارسی محاوره‌ای..... ۲۰
- ۲۶-۱-۲- ویندفور (۱۹۸۱) فارسی نوین برای سطح مبتدی..... ۲۰
- ۲۷-۱-۲- یار محمدی، صدیقی و جعفرپور (۱۳۶۱) فارسی پایه..... ۲۰
- ۲-۲- پیشینه ارزیابی کتاب های آموزش زبان..... ۲۱
- ۱-۲-۲- ارزشیابی مطالب درسی..... ۲۱
- ۲-۲-۲- اصول برنامه ی آموزش زبان فارسی به عنوان زبان دوم..... ۲۳
- ۳-۲-۲- الگوها و چارچوب‌های معیار جهت تجزیه و تحلیل متون..... ۳۸
- ۱-۳-۲-۲- الگوی تاکر..... ۴۰
- ۴-۲-۲- طراحی مطالب درسی در عمل..... ۴۳
- ۳-۲- پیشینه ارزیابی کتابهای آموزش زبان فارسی..... ۴۸
- ۱-۳-۲- الگوی تغییر یافته تاکر توسط خیبری..... ۵۰
- ۱-۱-۳-۲- توضیح در مورد اقلام الگو..... ۵۲
- ۱-۱-۳-۲- تلفظ..... ۵۲
- ۲-۱-۳-۲- دستور..... ۵۳
- ۳-۱-۳-۲- واژگان و متن..... ۵۵
- ۴-۱-۳-۲- گوش کردن..... ۵۶
- ۵-۱-۳-۲- صحبت کردن..... ۵۷
- ۶-۱-۳-۲- خواندن..... ۵۷
- ۷-۱-۳-۲- نوشتن..... ۵۸
- ۸-۱-۳-۲- نحوه ارائه مطالب (محتوا)..... ۵۹
- ۹-۱-۳-۲- خصوصیات عمومی..... ۶۰
- ۲-۳-۲- الگوی تغییر یافته تاکر توسط خیبری و آجرلو..... ۶۱

فصل سوم: مبنای نظری تحقیق

- ۱-۳- مبنای نظری..... ۶۶

فصل چهارم: روش تحقیق و تحلیل یافته‌ها

- ۱-۴- روش تحقیق..... ۷۷
- ۲-۴- داده های تحقیق..... ۷۷

- ۱-۲-۴- کتاب واژه آموزشی زبان فارسی سطح مقدماتی، متوسط و پیشرفته ۷۸
- ۱-۱-۲-۴- ارزیابی کتاب واژه آموزشی زبان فارسی سطح مقدماتی براساس فراوانی مقوله ها ۹۵
- ۲-۱-۲-۴- ارزیابی کتاب واژه آموزشی زبان فارسی سطح متوسط براساس فراوانی مقوله ها ۱۱۳
- ۳-۱-۲-۴- ارزیابی کتاب واژه آموزشی زبان فارسی سطح پیشرفته براساس فراوانی مقوله ها ۱۳۵
- ۴-۱-۲-۴- بررسی کتاب های واژه آموزشی زبان فارسی ۱۴۰
- ۲-۲-۴- کتاب تند آموز زبان فارسی ۱۴۳
- ۱-۲-۲-۴- ارزیابی کتاب تند آموز زبان فارسی براساس فراوانی مقوله ها ۱۵۵
- ۲-۲-۲-۴- بررسی کتاب تند آموز زبان فارسی ۱۵۷
- ۳-۲-۴- کتاب خواندن سطح مقدماتی و متوسط ۱۶۱
- ۱-۳-۲-۴- ارزیابی کتاب خواندن سطح مقدماتی براساس فراوانی مقوله ها ۱۸۴
- ۲-۳-۲-۴- ارزیابی کتاب خواندن سطح متوسط براساس فراوانی مقوله ها ۱۸۷
- ۳-۳-۲-۴- بررسی کتاب خواندن سطح مقدماتی و متوسط ۱۸۸
- ۴-۲-۴- کتاب مولوی (خواندن متون فارسی، سطح مقدماتی) ۱۹۰
- ۱-۴-۲-۴- ارزیابی کتاب مولوی براساس فراوانی مقوله ها ۱۹۱
- ۲-۴-۲-۴- بررسی کتاب مولوی (خواندن متون فارسی، سطح مقدماتی) ۱۹۴

فصل پنجم: نتایج تحقیق و پیشنهادات

- ۵- نتیجه گیری ۱۹۸
- ۱-۵- نتایج مطالعه نظری ۱۹۸
- ۲-۱-۵- مرور آراء صاحب نظران درباره وضعیت کتاب های آموزش زبان فارسی به عنوان زبان خارجی ۱۹۸
- ۳-۱-۵- نتایج مطالعه تحلیل محتوای کتاب های درسی ۱۹۹
- ۱-۳-۱-۵- نتیجه تحلیل محتوای متن کتاب واژه آموزشی زبان فارسی سطح مقدماتی ۱۹۹
- ۲-۳-۱-۵- نتیجه تحلیل محتوای متن کتاب واژه آموزشی زبان فارسی سطح متوسطه ۲۰۱
- ۳-۳-۱-۵- نتیجه تحلیل محتوای متن کتاب واژه آموزشی زبان فارسی سطح پیشرفته ۲۰۲
- ۴-۲-۱-۵- نتیجه تحلیل محتوای متن کتاب تند آموز زبان فارسی ۲۰۳
- ۵-۳-۱-۵- نتیجه تحلیل محتوای متن کتاب خواندن سطح مقدماتی ۲۰۴
- ۶-۳-۱-۵- نتیجه تحلیل محتوای متن کتاب خواندن سطح متوسط ۲۰۵
- ۷-۳-۱-۵- نتیجه تحلیل محتوای متن کتاب مولوی ۲۰۵
- ۲-۵- پیشنهادات ۲۰۶
- منابع ۲۰۷
- پیوست ۱ ..... ۲۱۰
- پیوست ۲ ..... ۲۲۳
- چکیده انگلیسی ۲۲۵

فهرست جداول

جدول ۱-۲- وسعت و توالی مهارت ها در سه سطح آموزش	۳۴
جدول ۲-۲ ملاکهای ارزیابی کیفی کتاب از دیدگاه «ار».....	۳۸
جدول ۳-۲ ملاک ارزیابی کتاب از دیدگاه شلدون.....	۳۹
جدول ۴-۲ الگوی تغییر یافته تاکر توسط خیبری (۱۳۷۸) برای ارزیابی کتابهای آموزش فارسی به خارجیان	۵۰
جدول ۵-۲ الگوی تغییر یافته خیبری توسط آجرلو (۱۳۸۸) برای ارزیابی کتابهای آموزش فارسی به خارجیان	۶۲
جدول ۱-۴ معرفی جامعه آماری پژوهش.....	۷۸
جدول ۲-۴ متن درس های کتاب واژه آموزی زبان فارسی سطح مقدماتی.....	۸۰
جدول ۳-۴ درس های دستوری کتاب واژه آموزی زبان فارسی سطح مقدماتی	۸۵
جدول ۴-۴ طبقه بندی تمرین های کتاب واژه آموزی زبان فارسی سطح مقدماتی.....	۸۸
جدول ۵-۴ متن درس های کتاب واژه آموزی زبان فارسی سطح متوسط.....	۹۷
جدول ۶-۴ درس های دستوری کتاب واژه آموزی زبان فارسی سطح متوسط.....	۱۰۵
جدول ۷-۴ طبقه بندی تمرین های کتاب واژه آموزی زبان فارسی سطح متوسط.....	۱۰۷
جدول ۸-۴ متن درس های کتاب واژه آموزی زبان فارسی سطح پیشرفته.....	۱۱۵
جدول ۹-۴ درس های دستوری کتاب واژه آموزی زبان فارسی سطح پیشرفته	۱۲۲
جدول ۱۰-۴ طبقه بندی تمرین های کتاب واژه آموزی زبان فارسی سطح پیشرفته.....	۱۲۵
جدول ۱۱-۴ کتاب تند آموز زبان فارسی	۱۴۵
جدول ۱۲-۴ کتاب خواندن سطح مقدماتی	۱۶۳
جدول ۱۳-۴ کتاب خواندن سطح متوسط	۱۷۳
جدول ۱۴-۴ کتاب مولوی.....	۱۹۱

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۲ نمودار مقایسه ای تاکر (۱۹۷۵) برای ارزشهای کتاب های درسی..... ۴۲
- نمودار ۲-۲ الگوی طراحی مطالب درسی الگوی اول ماسوها را..... ۴۳
- نمودار ۳-۲ الگوی دوم ماسوها را..... ۴۴
- نمودار ۴-۲ مراحل تهیه و تدوین مطالب درسی..... ۴۵
- نمودار ۵-۲ مراحل عملی تهیه و تدوین مطالب درسی..... ۴۶
- نمودار ۱-۴ درصد توزیع تعداد واژه، تصاویر و اجزاء، تصاویر در کتاب واژه آموزی سطح مقدماتی..... ۹۳
- نمودار ۲-۴ تعداد توزیع تمرین های کتاب واژه آموزی سطح مقدماتی..... ۹۴
- نمودار ۳-۴ درصد توزیع تعداد واژه، تصاویر و اجزاء، تصاویر در کتاب واژه آموزی سطح متوسط..... ۱۱۱
- نمودار ۴-۴ تعداد توزیع تمرین های کتاب واژه آموزی سطح متوسط..... ۱۱۲
- نمودار ۵-۴ درصد توزیع تعداد واژه و تصاویر در کتاب واژه آموزی سطح پیشرفته..... ۱۳۱
- نمودار ۶-۴ درصد توزیع متن رسمی و محاوره ای در کتاب واژه آموزی سطح مقدماتی، متوسط و پیشرفته..... ۱۳۲
- نمودار ۷-۴ درصد توزیع مترادف، متضاد و تعریف کتاب واژه آموزی سطح مقدماتی، متوسط و پیشرفته.. ۱۳۳
- نمودار ۸-۴ تعداد توزیع تمرین های کتاب واژه آموزی سطح پیشرفته..... ۱۳۴
- نمودار ۹-۴ نمودار مقایسه ای تغییر یافته تاکر اعمال شده بر کتاب واژه آموزی زبان فارسی مقدماتی به همراه نمودار آرمانی..... ۱۳۷
- نمودار ۱۰-۴ نمودار مقایسه ای تغییر یافته تاکر اعمال شده بر کتاب واژه آموزی زبان فارسی متوسط به همراه نمودار آرمانی..... ۱۳۸
- نمودار ۱۱-۴ نمودار مقایسه ای تغییر یافته تاکر اعمال شده بر کتاب واژه آموزی زبان فارسی پیشرفته به همراه نمودار آرمانی..... ۱۳۹
- نمودار ۱۲-۴ توزیع تعداد متن، دستور و تصاویر در کتاب تندآموز..... ۱۵۳
- نمودار ۱۳-۴ توزیع تعداد تمرین در کتاب تندآموز..... ۱۵۴
- نمودار ۱۴-۴ نمودار مقایسه ای تغییر یافته تاکر اعمال شده بر کتاب تندآموز به همراه نمودار آرمانی..... ۱۵۶
- نمودار ۱۵-۴ درصد توزیع نوع متن در کتاب خواندن سطح مقدماتی و متوسط..... ۱۸۳
- نمودار ۱۶-۴ نمودار مقایسه ای تغییر یافته تاکر اعمال شده بر کتاب خواندن سطح مقدماتی به همراه نمودار آرمانی..... ۱۸۵
- نمودار ۱۷-۴ نمودار مقایسه ای تغییر یافته تاکر اعمال شده بر کتاب خواندن سطح متوسط به همراه نمودار آرمانی..... ۱۸۶
- نمودار ۱۸-۴ نمودار مقایسه ای تغییر یافته تاکر اعمال شده بر کتاب مولوی به همراه نمودار آرمانی..... ۱۹۳

فصل اول

کلیات

۱-۱- بیان مسأله

مسئله آموزش هر زبان در گسترش و رشد آن از اهمیت بسزایی برخوردار است، ضمن اینکه ترسیم وضع آموزش زبان در هر جامعه زبانی می تواند مقدمه ای برای برنامه ریزی در آن حوزه باشد. یکی از ابزارهای مهم در آموزش هر زبان کتاب های درسی آن است. در این پژوهش که به بررسی تحلیلی کتاب های درسی آموزش زبان فارسی به عنوان زبان خارجی می پردازد در جستجوی پاسخ به سؤالات زیر هستیم:

- ۱- کتاب های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان از چه کیفیتی برخوردار است؟ سلسله مراتب توجه به سطوح مهارتهای زبانی در این کتاب ها چگونه است؟
- ۲- نقاط قوت و ضعف کتاب های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان در چه حوزه هایی است؟
- ۳- چه راهکاری می توان برای رفع این نقاط ضعف ارائه داد؟

۱-۲- اهمیت و ضرورت پژوهش

با توجه به اینکه رشته آموزش زبان فارسی به طور کلی و آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان رشته ای نو پاست، لازم است کتاب های درسی این رشته که از جمله مهم ترین ابزارهای آموزش به شمار می آیند، مورد نقد و بررسی قرار گیرند تا این رشته نوپا بتواند راههای توسعه و پیشرفت را هر چه سریعتر طی نماید.

۱-۳- اهداف پژوهش

رسیدن به الگویی علمی، نظام مند و بهینه برای ارائه طرحی نو در کتاب های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی زبانان هدف اصلی این پژوهش است. از جمله اهداف جزئی این پژوهش عبارتند از: تعیین کمیت و کیفیت پرداختن به هر یک از مهارت های مختلف زبان در این کتاب ها و فهرست کردن نقاط ضعف و قوت این کتاب ها.

۱-۴- فرضیه های پژوهش

۱. به نظر می رسد که کتاب های آموزش زبان فارسی بیشتر به شیوه ای دستور بنیاد تدوین شده اند و کمتر به تقویت مهارتهای ارتباطی توجه داشته اند.

۲. عدم توجه به آموزش مهارت‌های ارتباطی از جمله نقایص این کتاب‌ها به شمار می‌آید. استفاده از جاذبه‌های تصویری در آموزش زبان فارسی از جمله نقاط قوت کتاب‌هایی است که اخیراً تألیف شده است.

۳. از تلفیق راهکارهای موجود و ترسیم یک الگوی جامع از مؤلفه‌های یک کتاب آموزش زبان خارجی می‌توان به رفع نقیص‌های کتب آموزش زبان فارسی پرداخت.

۱-۵- محدودیت‌های پژوهش

در این پژوهش داده‌های خود را از کتاب‌های آموزش زبان فارسی کانون زبان استخراج کرده‌ایم و در واقع پیکره مورد استفاده در این پژوهش به این کتاب‌ها که مجموعاً ۷ مجلد در عناوین زیر است محدود شده است. مجموعه سه جلدی کتاب واژه‌آموزی زبان فارسی (سطح مقدماتی، متوسط و پیشرفته)، مجموعه دو جلدی کتاب خواندن (مقدماتی، متوسط)، کتاب تندآموز زبان فارسی، کتاب مولوی (خواندن متون فارسی سطح مقدماتی).

۱-۶- روش پژوهش

این پژوهش به روش تحلیل محتوای متن آموزش زبان فارسی کتاب‌های مختلف کانون زبان به شرحی که در بند بالا گفته شد انجام می‌شود.

۱-۷- تعریف مفاهیم کلیدی

♦ آموزش مهارت گوش دادن

- آموزش شنیدن یعنی احساس اصوات زبان و تمیز واجها، واژه‌ها و جمله‌های فارسی.
- آموزش دقت و تمرکز حواس بر پیامهای شفاهی زبان فارسی (و منبع پیام از طریق تقویت رفتار کلامی گوینده).
- آموزش دریافت مناسب پیام یعنی فهم و ادراک اولیه پیامهای شفاهی زبان فارسی، شامل درک معنای واژه‌ها، جمله‌ها و علائم غیر کلامی و فرا زبانی.
- آموزش تعبیر مناسب پیامهای زبان فارسی، شامل پردازش و جذب نهایی منظور گوینده (زندگی، ۱۳۸۳: ۱۱۷).

♦ آموزش مهارت صحبت کردن

- آموزش تلفظ صحیح آواها، کلمه ها و جمله های زبان فارسی
- آموزش رعایت صحیح تکیه کلمه ها و آهنگ انواع جمله های زبان فارسی
- آموزش تولید سریع واژگان زبان فارسی برای ارسال پیام
- آموزش تولید جمله های مختلف طبق قواعد دستوری زبان فارسی
- آموزش رعایت قواعد کاربرد شناختی و قواعد آغاز، ادامه و پایان مکالمه در جامعه فارسی زبان (کاربرد گونه های مناسب زبان فارسی)
- آموزش رعایت قواعد غیر کلامی جامعه فارسی زبان
- آموزش رعایت قواعد فرا زبانی در زبان فارسی (همان).

♦ آموزش مهارت خواندن

- آموزش باز شناسی دیداری عناصر نوشتاری (حروف، کلمه ها و جمله های) زبان فارسی
- آموزش درک معنای تحت اللفظی و منظور شناختی کلمه ها و جمله های زبان فارسی
- آموزش درک روابط گفتمانی متون فارسی (عناصر فراتر از جمله) (همان: ۱۱۸).

♦ آموزش مهارت نوشتن

- آموزش نوشتن حروف الفبای فارسی (حرف نویسی)
- آموزش ترکیب صحیح حروف الفبای فارسی (کلمه نویسی)
- آموزش نوشتن صحیح عناصر زبانی از حفظ (املا نویسی)
- آموزش ساخت کلمه های زبان فارسی (کلمه سازی)
- آموزش بیان پیام از طریق جمله های زبان فارسی (جمله نویسی؛ متن نویسی) (همان).

فصل دوم

پیشینه پژوهش

۲- پیشینه پژوهش

با توجه به اینکه مرحله مقدماتی تحلیل کتاب های آموزش زبان فارسی به عنوان یک طرح گسترده، جمع آوری کلیه منابع موجود در این حوزه می باشد، در این پژوهش، به عنوان مرور پیشینه این پژوهش نوپا، ابتدا فهرستی از کتاب های درسی آموزش زبان فارسی را جمع آوری نمودیم تا بتوانیم تصویری نسبتاً جامع از این نوع کتاب ها به دست آوریم. سپس به مرور پیشینه آثار نوشته شده درباره ی کتاب های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان و ارزشیابی مطالب درسی می پردازیم. در فصل بعد الگوها و چارچوبهای معیار مورد استفاده در تجزیه و تحلیل کتاب های درسی را ارائه می دهیم. ضمن اینکه پیشینه مطالعاتی اصول تدوین کتاب های آموزش زبان دوم را نیز مورد مطالعه قرار می دهیم.

۲-۱- پیشینه کتابهای آموزش زبان فارسی

ذوالفقاری (۱۳۸۳) ۲۱۳ مورد از کتابهای آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان چاپ شده در خارج و داخل ایران را فهرست کرده است (پیوست ۱). نگارنده از تلفیق این کتابها با سایر کتابهای در دسترس فهرست دیگری تهیه کرده است که در پیوست ۲ درج شده است.

پیشینه نوشتن متون درسی فارسی برای خارجیان به اوایل قرن بیستم میلادی بر می گردد. فیلات (۱۹۱۹)، الول ساتن (۱۹۴۱)، ستوده (۱۳۴۰ و ۱۴۴)، لمبتون (۱۹۶۶)، ثمره (۱۹۷۷، ۱۳۶۸ و ۱۳۷۱)، علی و اظهار دهلوی (۱۹۸۷)، رستگار فسائی (۱۳۶۸)، مؤید شیرازی (۱۳۷۱)، رستم اف ضیاء بک پور و ثمره (۱۳۷۳)، یار محمدی، صدیقی و جعفرپور مؤلف کتاب فارسی پایه (۱۳۶۱) از زمره صاحب نظرانی هستند که به طور جدی و کارشناسانه به تألیف درسنامه های معتبر برای آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان پرداخته اند. این متون در آموزش زبان فارسی به خارجیان نقش موثری داشته اند و شماری از آنها هم اکنون نیز در ایران و سایر کشورها مورد استفاده فارسی آموزان قرار دارد.

همچنین شمار دیگری از متون درسی برای خارجیان وجود دارد که نه بر مبنای پژوهش و یا تجربه ای همه جانبه، بلکه از سر تفنن و یا سودجویی نوشته شده است. چنین به نظر می رسد که مؤلفان این کتابها به صرف تسلطی اندک به زبانهای اروپایی، به ویژه انگلیسی، اقدام به برگرداندن ناشیانه کتب درسی زبانهای اروپایی برای غیر فارسی زبانان نموده اند. به عنوان نمونه می توان از کتابی با عنوان «زبان فارسی در بیست و نه روز» یاد کرد که با توجه به عدم انطباق آن با معیارهای تدوین کتاب آموزش زبان، نمی توان ارزش علمی و آموزشی برای آن قائل شد. در زیر به بررسی برخی از

متون درسی گروه اول خواهیم پرداخت.

متون درسی آموزش فارسی به غیر فارسی زبانان به لحاظ شیوه و محتوا، طیف وسیعی را شامل می‌گردد. برخی از این متون صرفاً برای آموزش فارسی به گویشوران زبانی معین، به ویژه انگلیسی و برخی دیگر جهت آموزش فارسی به غیر فارسی زبانان صرفنظر از زبان مادری آنها تألیف شده‌اند. شماری اندک از این متون صرفاً به آموزش دستور، شماری دیگر به آموزش فارسی گفتاری و شمار وسیعی از آنها به آموزش فارسی نوشتاری پرداخته‌اند. پاره‌ای از این متون هم از سطوح مختلف تشکیل گردیده که هر کدام به یکی از ابعاد زبان فارسی اختصاص داده شده است (جباری، ۱۳۷۷: ۱۰۳).

۲-۱-۱- الول ساتن (۱۹۴۱): فارسی گفتاری

از متون درسی آموزش فارسی است که کلاً به زبان انگلیسی نوشته است. مؤلف تنها در یک صفحه به معرفی رسم الخط فارسی پرداخته، اما در متن کتاب، هیچ جا خط فارسی را به کار نبرده است. و به آوانویسی مثال‌ها بسنده شده است. به گفته مولف، منظور از تألیف این کتاب آموزش فارسی به علاقمندان به تکلم به این زبان، که وقت و توان یادگیری رسم الخط ظاهراً پیچیده آن را ندارند، بوده است. این کتاب شامل سه بخش است. بخش اول به دستور، بخش دوم به چند گفت و شنود و بخش سوم به واژه‌های فارسی به کار رفته در کتاب و معادل انگلیسی آنها اختصاص دارد.

۲-۱-۲- اشعری (۱۳۷۳): آموزش زبان فارسی به فارسی^۱

در این کتاب از حروف آوانگار استفاده نشده و هیچ گونه ترجمه‌ای نیز ارائه نشده است. این کتاب پس از آشنایی ابتدایی با حروف و صداها، به ارائه نکات دستوری و تمرین‌ها هدفدار می‌پردازد. نویسنده کتاب بر این باور است که نیمی از واژگان فارسی را واژه‌های عربی تشکیل می‌دهند، به همین دلیل در قسمت عمده‌ای از کتاب نیز، واژگان و قواعد دستوری عربی، مورد توجه قرار گرفته است. به نظر می‌رسد این کتاب برای سطوحی بالاتر از مبتدی مناسب باشد.

۲-۱-۳- اشرف الکتابی، حسن - اشرف الکتابی، مینا (۱۳۷۸): فارسی در سفر^۲

این کتاب شامل بخشی از مکالمات و اصطلاحات روزمره فارسی مورد نیاز گردشگران است.

¹ - Teaching Persian by Persian

² - Farsi dar Safar (Khodamooz)

مکالمات مذکور با ترجمه فارسی و تلفظ واژه‌ها با الفبای لاتین است. مطالب کتاب در هشت فصل نظام یافته که برخی از عناوین فصل‌ها عبارتند از: «گشت و گذار برون شهری»، «استراحت و تفریح»، «دوست یابی»، «راهنمای خرید»، «بانک و پول» و پست، تلگراف، تلفن. این کتاب همراه با سه نوار صوتی است.

۲-۱-۴- باغچه بان (۱۳۵۰): فارسی برای غیر فارسی زبانان

کتاب برای مخاطبان بزرگسال تهیه شده است و شامل مقدمه و چهل و یک درس است. درس‌ها عموماً با واژه‌های نو آغاز می‌شوند و جمله‌ها یا متنی به دنبال آنها می‌آید که زبان‌آموز را با برخی از سنت‌ها، شاعران و اصطلاحات و ضرب‌المثل‌های ایرانی آشنا می‌کند و سپس به توضیح تعدادی از نکته‌های دستوری زبان فارسی مثل انواع جمله، فعل و وند می‌پردازد.

۲-۱-۵- بشیری (۱۹۷۲): فارسی برای مبتدیان^۱

این کتاب در آمریکا و توسط نویسنده‌ای فارسی زبان نوشته شده است. بخش‌های مختلف این کتاب شامل دستور، نوشتار و خواندن و غیره به گونه‌ای مستقل از دیگر بخش‌ها نوشته شده است. تعدادی از متن‌ها و تمرین‌های کتاب، همان متون مجموعه «فارسی در ۷۰ واحد» هستند و به نظر می‌رسد که این کتاب مقدمه‌ای برای نوشتن مجموعه فوق بوده است.

۲-۱-۶- بشیری (۱۹۷۵): فارسی در ۷۰ واحد^۲

این مجموعه نیز در آمریکا به چاپ رسیده است. در این کتاب تأکید خاصی بر روی دستور، تلفظ و خواندن شده است. در کتاب‌های این مجموعه هر دو شکل گفتاری و نوشتاری زبان مورد توجه قرار گرفته است و تمرین‌های آن هر دو شکل مذکور را در بر می‌گیرد. این روش گرچه هنوز با روش ارتباطی فاصله دارد ولی از حالت دستور - ترجمه نیز فاصله گرفته و یک روش میانه به شمار می‌رود. نویسنده در مقدمه مخاطب خود را دانشجویان دوره‌های مقدماتی و متوسطه آموزش زبان فارسی می‌داند. کتاب شامل بیست درس اصلی و نوزده درس کمکی، یک پیوست و دو واژه‌نامه (فارسی - انگلیسی، انگلیسی - فارسی) است. هر درس اصلی با توضیح‌هایی در مورد یک نکته ساده دستوری، واژه‌های جدید درس، مکالمه یا جمله‌ها پایه و تمرین‌ها متعدد است. درس‌های آخر

¹ - Persian for Beginners

² - Persian: 70 units

علاوه بر بخش‌های فوق شامل قسمت آماده‌سازی زبان‌آموزان برای مکالمه نیز هست. درس‌های کمکی به آموزش خط و آوای زبان اختصاص دارند و طوری طراحی شده‌اند که می‌توانند به تنهایی مورد استفاده قرار گیرند و تمرین‌ها جداگانه‌ای برای آنها در نظر گرفته شده است. پیوست شامل خلاصه‌ای از درس‌های اصلی همراه با اطلاعات تازه‌ای از نکات دستوری است. تلفظ فارسی بیشتر با بهره‌گیری از الفبای آوانگار تدریس شده و از خط فارسی به‌ندرت استفاده شده است. شاهدهی (۱۳۸۰) در پایان نامه خود به ارزیابی این کتاب پرداخته است. و می‌گوید این کتاب مانند «مجموعه آرفا» تا حد زیادی در چارچوب روش دستور-ترجمه ارایه شده، به مهارت‌های چهارگانه آنچنان که شایسته است پرداخته نمی‌شود. به علاوه نحوه و میزان آرایه‌واژگان و آموزش تلفظ با سطح دانش زبان‌آموزان همخوانی ندارد. اما مطالب کم و بیش بر اساس هدف ذکر شده در مقدمه مطرح می‌شوند و تکرار مطالب درس‌های گذشته، تقریباً در همه کتاب به چشم می‌خورد.

۲-۱-۷- بانان صادقیان (۱۳۷۷): آموزش زبان فارسی برای غیر فارسی زبانان^۱

این مجموعه شامل کتاب درس و نوارهای صوتی می‌باشد. نویسندگان این کتاب‌ها معتقد است که ارائه‌ی زبان نوشتاری در مراحل اولیه آموزش زبان مانعی در آموزش است. به همین دلیل در این مجموعه تاکید به زبان گفتاری است. کتاب از همان نخستین تمرین، با زبان گفتاری و علایم آوانگار آغاز می‌شود. الفبای فارسی از درس چهارم تا پایان کتاب اول به تدریج تدریس می‌گردد. نکات دستوری به صورت غیر مستقیم در متن درس‌ها آموزش داده می‌شود. کتاب دوم در صدد آشنا ساختن زبان‌آموزان با فرهنگ و ادب فارسی است و افزایش مهارت و آگاهی آنان در مورد کاربرد زبان فارسی است. به طور کلی نویسندگان در تهیه و تدوین این دو کتاب به نکات زیر توجه داشته است:

الف) آموزش زبان فارسی را محدود به یاد دادن ساختار و واژگان زبان فارسی نمی‌داند و برای محتوا نیز ارزش و اهمیت فراوانی قائل است.

ب) از متونی استفاده شده است که امکان کسب مهارت‌های زبانی لازم را فراهم آورده و بخشی از فرهنگ و ادب فارسی و فارسی زبانان را ارائه دهد.

در کتاب اول با الفبا، شیوه نگارش، مهارت‌های اولیه در کاربرد زبان فارسی مثل خواندن جمله‌ها ساده و متون ساده، بیان و گفتگو در مورد مطالب روزمره آشنا می‌شویم. در کتاب دوم بیشتر به

---

¹ - Persian for Non-natives